

Muktibodh Transliterations

Āndhere meñ

zindagī ke ...
kamroñ meñ āndhere
lagātā hai śakkar
koī ek lagātār;
āvāz paioñ kī detī hai sunāī
bār-bār ... bār-bār,
vah nahīñ dīkhtā ... nahīñ hī dīkhtā,
kintu, vah rahā ghūm
tilismī khoh meñ giraftār koī ek;
bhīt-pār ātī huī pās se,
gahan rahasyamay andhakār-dhvani-sā
astitva janātā
anivār koī ek,
aur, mere hṛiday kī dhak-dhak
pūcḥtī hai vah kaun
sunāī jo detā, par nahīñ detā dikhāī!
itne meñ akasmāt girte haiñ bhīt se
phūle hue palastar,
khirtī hai cūnebharī ret
khiskatī hai papariyāñ is tarah—
khud-ba-khud
koī baṛā cēhrā ban jātā hai,
svayampi
mukh ban jātā hai divāl par,
nukīlī nāk aur
bhavya lalāṭ hai,
dṛiṛh hanu;
koī anjānī an-pahcānī ākṛiti.
kaun vah dikhāī jo detā, par
nahīñ jānā jātā hai !!
kaun manu?

...

vah rahasyamay vyakti
ab tak na pāī gaī merī abhivyakti hai,
pūrṇ avasthā vah
niz-sambhāvanāoñ, nihit prabhāoñ, pratibhāoñ kī
mere paripūrṇ kā āvibhārv,
hṛiday meñ ris rahe jñāñ kā tanāv vah,
ātmā kī pratimā.

...

sunī hai rāh, ajīb hai phailāv,

sard ańdherā.
 dhīlī āńkhoń se dekhthe haiń viśva
 udās tāre.
 har bār soć aur har bār afsos
 har bār fikr
 ke kārań baŗhe hue dard kā māno ki dūr vahāń, dūr vahāń
 ańdhiyārā pīpal detā hai pahrā.
 havāoń kī ni:sańg lahroń meń kāńptī
 kuttoń kī dūr-dūr alag-alag āvāz,
 ũakrātī rahtī siyāroń kī dhvani se.
 kāńptī haiń dūriyāń, gūńjte hai fāsle
 (bāhar koī nahīń, koī nahīń bāhar)
 itne meń ańdhiyāre sūne meń koī cīķh gayā hai
 rāt kā pakṣī
 kahtā hai:
 'vah ćalā gayā hai,
 vah nahīń āegā, āegā hī nahīń
 ab tere dvār par.
 vuh nikal gayā hai gāńv meń śahar meń!
 uskā tū khoj ab
 uskā tū śodh kar!
 vah terī pūrńatam param abhivyakti,
 uskā tū śiśya hai (yadyapi palātak ...)
 vah terī guru hai
 guru hai ...'¹

...

vah mere pās kabhī baiṭhā hī nahīń thā,
 vah mere pās kabhī āyā hī nahīń thā,
 tilismī khoń meń dekhā thā ek bār,
 āķhirī bār hī!
 par, vah jagat kī galiyoń meń ghūmtā hai pratipal
 vah phaṭe-hāl rūp.
 vidyullahril vahī gatimayatā,
 udvigna jńāń-tanāv vah
 sakarmak prem kī vah atīśyatā
 vahī phaṭe-hāl rūp!!
 param abhivyakti
 avirat ghūmtī hai jag meń
 patā nahīń jāne kahāń, jāne kahāń
 vah hai.
 isīlie maiń har galī meń
 aur har saŗak par
 jhāńk-jhāńk dekhtā hūń har ek ćehrā,
 pratyek gatividhi,
 pratyek ćaritra,
 va har ek ātmā kā itihās,
 har ek deś va rājnītik sthiti aur pariveś

pratyek māvīy svāubhūt ādarś
vivek-prakriyā, kriyāgat pariṇati !!
khojtā hūn paṭhār ... pahār ... samuṅdar
jahān mil sake mujhe
merī vah khoī huī
param abhivyakti anivār
ātma-sambhavā.

Ānd kā muñh ṭeṛhā hai

nagar ke bīcōbīc
ādhī rāt — āndhere kī kālī syāh
śīlāoñ se banī huī divāloñ ke gheroñ par,
ahātoñ ke kāñc-ṭukaṛe-jame-hue
ūñce-ūñce kañdhoñ par, siron par
cāndanī kī phailī huī sañvalāi jhālreñ.
kāṛkhānā-ahāte ke us pār
kalmuñhī cīmaniyon ke mīnār
udrār-āihnākār.
mīnāroñ ke bīcōbīc cānd kā hai ṭeṛhā muñh
laṭkā,
mere dīl meñ khaṭkā—
kahīñ koī cīkh, kahīñ bahut burā hāl re!!
ajīb hai!!
gagan meñ karfyū,
dhartī par cūpcāp zahrīlī cī: thū;
pīpal ke sunsān ghosloñ meñ paiṭhe haiñ
kārtūs-čarre
jisse kī havelī meñ
havāoñ ke pallū bhī sihre.
gañje-sir cānd kī sañvalāi kirnoñ ke jāsūs
sām-sūm nagar meñ dhīre-dhīre ghūm-ghām
nagar ke konoñ ke tikonoñ meñ čhupe čhue
karte haiñ mahsūs
galiyon kī hāy-hāy!!
cānd kī kankhiyon kī kirnoñ ne
nagar čhān ḍālā hai.
āndhere ko āṛ-tīrce kāṭkar
pīlī-pīlī paṭṭiyāñ bičhā dīñ,
samay kālā-kālā hai.
samīp viśālākār āndhiyāle tāl par
sūnapan kī syāhī meñ ḍūbī huī
cāndnī bhī sañvalāi huī hai.
śahar ke baṛe-baṛe puloñ ke
mahrāboñ-nīce bahut nīce un
simṭī huī ḍarī huī
bastiyon ke sunsān udās kināroñ se lagkar

bahte-aṭkate hue
jharte-aṭakte hue
pathrīle nāloñ kī kālī-kālī dhār meñ
dharāśāyī cāndnī ke hoñṭh kāle paṛ gae.

harijan-bastī meñ, mandir ke pās ek
kabīṭh ke dhaṛ par,
maṭmaile cāpparoñ par,
bargad kī aiñṭhī huī ubharī huī jaṛ par
kuhāse ke bhūtoñ ke laṭke
cūnar ke cīṭhre
aṅgiyā va ghāghare, phaṭī huī cādron
aṭak gaī jinmeñ ek
vyabhičārī ṭaktakī
gañje sir, ṭeṛhe-muñh cāñd kī hī kañjī āñkh

...

ajī, yah cāñdnī bhī baṛī maṣṭharī hai
timañjile kī ek
khiṛkī meñ billī ke safed dhabbe-sā
cāmaktī huī vah
sameṭkar hāth-pāñv, kisī kī tāk meñ
cūpčāp baiṭhī hai.
dhīre-se utartī hai rāstoñ par
cāṛhtī hai catoñ par
gailarī meñ ghūm aur khaprailoñ par cāṛhkar
peṛoñ kī śākhoñ kī sahāyatā se āñghan meñ utarkar
kamroñ ke halke pāñv dekhtī hai, khojtī hai
jāne kyā?
sarṅkoñ ke peṛoñ ke guñbadoñ par cāṛhkar
mahal ulāñghkar, muhalle pārkar
galiyoñ kī guhāoñ meñ dabe-pāñv khufiyā surāgh meñ
guptačārī tāk meñ lagātār khojtī hai
vah kaun
kañdhoñ par andhere ke cīpkātā kaun hai
bhaṛkīle postar,
lambe-čauṛe varña aur
bāñke-tirče ghanghor
lāl-nīle akṣar!!

koltārī saṛak ke bīcóbīc kaṛṭī huī
gāñdhī kī mūrṭi par baiṭhe hue ghuggḥū ne
ekāek galā phaṛ gāñā śurū kiyā
hickī kī tāl par,
duniyā kī sañsoñ ne tab
mar jāñā śurū kiyā!!
ṭelīfon-khañbhoñ thame hue tāroñ ne
satṭe ke ṭrañk-kāl-sur meñ

bharrānā aur jhanjhanānā śurū kiyā
kālā syāh kaṇṭh pahne hue
āsmān bāba ne
saṅkaṭ pahcān
rām-rām-rām gungunānā śurū kiyā.
sacāī ke adhjale murdoṅ kī sunsān
cītāoṅ kī adhphūṭī dahak meṅ (akasmāt)
thartharā uṭhte haiṅ peroṅ par prakāś ke cīthṛe
biṅb-kṣep karte haiṅ
afsozbhare gahre dukhṛe
jinheṅ dekh, jinheṅ sun
kinhīṅ ati-saṅskṛit bhūtoṅ ke gol-gol
maṭkoṅ-se cehroṅ ne
namnatā ke ghighiyāte svar meṅ
duniyā ko hāth joṛ
kahnā śurū kiyā—
'buddha ke stūp meṅ
mānav ke sapne
gaṛ gae, gāre gae!!
īsā ke paṅkh sab
jhaṛ gae jhāre gae
satya kī devdāsī-aṅgiyā
utārī gaī
udhārī gaī
sapnoṅ kī āṅteṅ sab
cīrā gaīṅ, phārī gaīṅ
bākī sab khol hai
zindagī meṅ jhol hai'

Bećain cīl

bećain cīl!!
us-jaisā main paryaṭaṅśīl
pyāsā-pyāsā,
dekhtā rahūṅgā ek damaktī huī jhīl
yā pānī kā korā jhāṅsā
jiskī safed cīlcīlāhaṭoṅ meṅ hai ajīb
inkār ek sūnā!